

A barcasági inghímzésről

A tüvel hímzés, a varrástechnika művészi, fejlettebb módja idők folyamán a barcasági csángók egyik jellemző néprajzi sajátjává lett. Az inghímzés-kultúra annak idején a tizfalu — Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu, Tatrang, Zajzon, Pürkerec, Barcaújfalu, Krizba és Apáca — csángóinál egységet mutat. Brassó mint kulturális és adminisztratív központ, továbbá a szászoknál való napszámoskodás, szolgálás, házasságkötések hozták össze a tizfalu népét s alakított-

hányódnak még hímzett darabkák. A közel 300 hímzés minta közül a legtipikusabbakat mutatom be, hogy némi fogalmat adjak erről a művészetről. A minták neve, valamint a varrási technikára vonatkozó adatok itt-ott hiányosak, mivel a hajdani mestereknek már csak az utódai élnek.

A népviselet elhagyását általában az iparosodásnak szokás tulajdonítani, érdekes azonban, hogy a hímesingek elhagyása után még fél évszázadig, a II. vi-

Leányingkézelő- és ujjminták

ták egységessé a csángóság hímzőművészetét. Hajdan, hosszú téli estéken a ponk köré telepedve, a tűz fényénél hímeztek ezeket a művészi munkákat, amelyek hozzáértést és szorgalmat követeltek. Innen maradt a régi szólásmondás, hogy „ez még nem hímvarrás”, vagyis annál gyengébb munka.

A barcasági csángó hímzés tisztelőtöbbrésztő műltra tekint vissza. Sipos Jánosné Bereczki Anna vezetésével hétfalusi csángó asszonyok varrták például 1893-ban Kossuth Lajos közelgő halálára a szemfedőt és a fejpárnát, majd Turinba küldték.

Hímes inget ma már csak nagyon keveset találunk; csupán Apáca községben varr ma is a 86 éves Imre Margit „főszödött” inget. Más falvakban a múlt század vége felé teljesen megszűnt a varrása, viselete. Kelengyészládák feneikén azonban, a nagyanyó hagyatéka közt

lánháború végéig használatban volt a háziszöttes fehérenemű. Hová lett a művészkedő kedv? Az inghímzés virágzása a jobbágy-korra és az 1848—49-es szabadságharcot követő két-három évtizedre tehető, amikor még nem következett be a vagyoni rétegződés, s az eladó lány értékét munkája, tehetsége, szorgalma, szép iránti érzéke is megszabta, amit többek között művészieszen hímzett inge tükrözött. A hosszúfalusi idős Bandi Jánosnének azt mesélte a nagyanyja, hogy lánykorában, míg a sütőkemence meghevült, egy kézelőt kivarrt. A múlt század utolsó évtizedében még csaknem minden faluban varrnak, de már csak egy-két, más munkára nem alkalmas öregasszony, a hagyományhoz ragaszkodóknak — pénzért. A jobbágy-ság felszabadulása után a nép anyagi helyzete egyenetlenné válik, a lány értékét — szépségén túl — hovatovább vagyona,

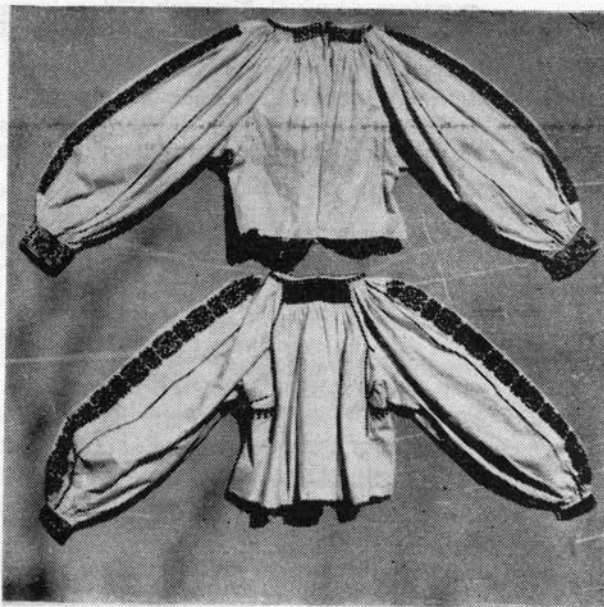
hozománya kezdi megszabni. A vagyonszerzés elnyomja az addig művészkedésre fordított időt.

A szűnyogszéki románoknál napjainkban is élnek még idős asszonyok, akik a lányoknak hímesinget varrnak, 600—800 lejért darabját; ezen a helyen szokás, hogy a lánynak a mátkaságtól az esküvőig mind a négy vasárnap más-más hímesingben kell megjelennie a templomban. A csángó hízműskultúrájának kifejlődését talán annak is köszönhette, hogy mint szabad határőr több jogot élvezhetett. Tudjuk ugyanis, hogy a jobbagyság felszabadulása előtt, de különösen a XVIII. században a ruhával, sőt még a járombélíval való cifrázkodást is tiltják a hatóságok. Szemet szúr a csizma viselése is, mert állítólag „bujaság, negédség, kényesség” nyilvánul meg benne; de még a kalap karimájának szélességét is kifogásolják.

Korát tekintve, több összegyűjtött ingdarab a múlt század első feléből származik, de ennél sokkal régebbiek is lehetnek. A hímezés a varrás és szövés technikájából ered: minél régebbi valamely hímezés, annál közelebb áll a szóttes hímezéshez, és annál inkább mértani jellegű. De megjegyzendő, hogy a szabad mintájú hímezés is nagy múltra tekint vissza.

A mintákat annak idején egymástól varrták le vászonra a hímezni tanuló. Állandóan alakítottak rajtuk; ennek köszönhető változatosságuk. Nemcsak két egyforma inget, de két egyforma mintát sem lehet találni. Az ingek anyagát háziilag szőtték, két nyüstön át, „masingból” (újabban használt gyapotfonál). A hímezés színe nem és életkor szerint változott.

A lány inget tűzpiros cérnával, úgynevezett árniccsal varrták, s a leggazdagabban hímezték. Apáca kivételével mind a tíz faluban megtaláltam, egységes díszítési törvények szerint. A lányingen találok nyakkörüli-, ujj-, kézelő és „pálha”-mintát, melyeket az ún. rövidített kereszt szemmel és rendes kereszt szemmel varrtak; de ritkábban előfordul a laposöltés vagy éppen mind a három varrásmód kevert használata. Míg a krizbai ingen a hasíték hátul van, a hétfalusinál elől található, ami a mintát kettészeli. A hasítékot mindig két 15 centiméter hosszú, piros cérnából készült, bojtos zsinórral kötötték össze. A régi ingek kézelőjének hasítékát is ilyen zsinórral kötötték össze. Az összedolgozás díszítés céljából szintén piros cérnával készül. A kislánying ujjmintája keresztbe megy, azaz „könyökbevarrott”,

Csernátfalusi és krizbai lányingek

a nagylányén hosszan halad végig a hímezés. A piros cérnás inget még viselte a fiatalasszony, illetve elviselte a lánykorit, de újat már nem varrt.

A díszítésből nem hiányzik a virág és az alakos ábrázolás sem: különösen az újabb keletűeken látjuk a rózsások számtalan változatát, szőlőgerezdet, cserelapit, galambost. De nem ez jellemzi az alkotások tömegét. A kézelő-, ujj- és pálha-minták nagy részét a növényi eredetű (virág, levél) vagy más egyebeknek a mértani formáikig való lestillizálása jellemzi, mint ahogy nevük is mutatja: *herelapi, eperlapi, törökalmás, billigós, kakastaré, rákos, ekevasas*... Gyakran látjuk a helyi szöttesekről átvitt csillagot is. A pálhát gyakran cickakkos vonal szegélyezi; ezt Krizbában „ökörpös”-nek nevezik. Jellemző továbbá, hogy a hímezés sohasem tarka. Csupán a hétfalusi ing pálha-mintáján találok néha kétoldalt sárga cérnával tűzdelt vonalat. A hétfalusi kézelő még annyiban különbözik a krizbaitól és barcaújfalusitól, hogy amíg az utóbbiakon egyetlen minta van, az előbbinél a főmintát keskeny vonal szegélyezi, ahol a középrész az egész kivarrott rész szélességének háromnegyed részét teszi ki. A díszítésre jellemző a tömörség.

Az idős asszony ingen kézelő-, ujj- és pálha-minta található, amit szintén cit-

romsárga cérnával hímeztek. Ezt az ing-féleséget éppúgy, mint a férfi hímesinget laposöltéssel, vagy szálkivonással hímezték. Csak Hétfaluban találtam belőle. Az öregasszony ingén gallér-, ujj-, pálha- és kézelőminta található, amit (fehér alapra) fehér cérnával hímezték. Az ujjmintát legtöbbször szálkivonással, a gallért és kézelőt pedig laposöltéssel hímezték. Ezt az inget az ún. hámosrokolyával viselték, amit csak konfirmáció és esküvő alkalmával vettek fel, s majd ebben temették el az asszonyt. Úgy hitték, hogy a nő akkor lesz hosszú életű, ha esküvői ingét elteszi. Alig lehet ma már egy-két ilyen inget találni, mert már valamennyit eltemették.

Hasonló a krizbai kötéses, vagy ahogy még nevezni szokták, a *haló* ing. Ezt az inget is kétszer vette fel a nő; ebben esküdött, s ebben temették el. Ezen nyak körüli, szödés-, ujj-, kézelő- és pálháminta található, amit szintén fehér, néha viaszban halványan sárgított cérnával hímezték. A kézelőt és a nyak körüli mintát laposöltéssel varrták, míg az ujj- és pálhámitát 3–4 centiméter szélességű, összetett hurok- és átcsavart öltésű varratok alkotják, amelyek már tűzött csipkeszerűek. A „szödés” a lánying „verzéséhez” hasonlít, csakhogy itt a díszítés nem piros cérnával, ráncoláson átvont laposöltésből áll, hanem magából a felszedett ráncokból. Megemlítendő, hogy a *pálha* szó — véleményem szerint — a pára szóból ered, s míg a más ing-típusoknál jelképes neve árulja el egykori szerepét, itt a hónalj alatt — lyukacsos lévén — a levegőztetést szolgálja. Ezeket az ingeket is nemsokára mind eltemetik.

A halóinghez hasonlít az apácai „főszödött” vagy lobbogós ing, amelyet a lányok konfirmáció, majd férjhezmenés előtt, eljegyzéstől esküvőig, három vasárnap vesznek fel. Öregkorban is felveszik néha, lakodalom vagy ünnep alkalmával, de általános, hogy ebben temetkeznek.

A férfi hímesing, a „sárigcérnás” ing hímezése citromsárga cérnával, szálon

vonott laposhímzés; egy szálon vonva, néha szálvonással készült. Van kisvölegény-ing és nagyvölegény-ing. A kisvölegény-ingnek csak a gallérja volt hímezve, kézelő nélküli ún. lobbogós ing volt, amit vasárnap és hétköznap viselni szoktak. A nagyvölegény-inget esküvőn és nagy ünnepeken vették fel; ennek kézelőjét, ujját és gallérját hímezték. Krizbán, Barcaújfaluban és Apácán nem találtam férfi hímesinget, de a barcaújfalusi Sánta Mária mesélte, hogy a múlt század közepe táján még ott is hímezték a férfiinget. Ezeket az ingeket anyák varrták fiaiknak, lányok fiútestvéreiknek, kedvesüknek, asszonyok férjüknek. Minél régebbi az ing, annál változatosabbak a minták, melyek valamikor talán jelmondatok vagy talizmánok lehetnek, mert nem stilizált virágok vagy ismétlődő mértani rajzok, hanem szeszélyes vonalak, pontok, csillagok ezerféle változatai, kombinációi.

Hogy a felsorolt varrottások léteztek-e a gyári színes cérnák megjelenése előtt, ezt nem tudhattam meg, de az öregek még sok házilag előállított és használt festéket ismernek. Például zabszalmában főzött sárgát, égerfahéjból készült vöröset, diófahéjjal főzött barnát. A színek alkalmazásáról is érdeklődtem. Miért hímezik például a halóinget fehér alapra fehér cérnával? Krizbán öreg Ábrahám Jánosné azt mondta erre, hogy a fehér is éppen olyan gyászszín, mint a fekete. Jellemző dolog. Ugyanezt jegyezte fel Kodolányi János *Baranyai utazás* című könyvében az ormáságiakról.

A barcasági csángó inghímzés népművészetünknek még ismeretlen területe, s már a teljes eltűnés előtt áll. Az esetenként még féltve őrzött darabok egy gazdag hímzéskultúra bizonyítékai: régi szokásokat elevenítenek fel, fényt vetnek a társadalom fejlődésének egyes mozzanataira. Sajnos, nemsokára az utolsó foszlányok is a múlt homályába vesznek. Legalább írásban maradjon róluk dokumentum.

Seres András

Férfiinghez gallérminta 1860-ból. Varrta özv. Király Mihályné